

Mgr Ewa Witkowicz-Palka
Kustosz
Dział Sztuki i Rzemiosła Artystycznego
Kolekcje: Malarstwa, Witraży, Tkanin

AURUM IN PONDERE SUO / NA WAGĘ ZŁOTA

Wystawa 2020, Zamek Wysoki w Malborku (Sala Wystaw Czasowych)

Wystawa prezentuje wybór najcenniejszych obiektów z kolekcji tkanin Muzeum Zamkowego w Malborku. Zbiory zabytkowych tekstyliów są liczebnie skromne (75 artefaktów), jednak różnorodne, reprezentowane są bowiem niemal wszystkie rodzaje tkanin: od wielkoformatowych tapiserii, poprzez kobierce, makaty i gobeliny, elementy kostiumu i rzędu końskiego, aż po interesujące przykłady paramentów kościelnych. Najstarsza z tkanin – haftowana kolumna ornatu – nosi metrykę jeszcze średniowieczną, najnowsze są już produktami ubiegłego wieku. Pomiędzy nimi plasują się tekstylia od XVI do XIX wieku, wśród nich cenny zbiór nowożytnych flamandzkich tapiserii oraz pasów kontuszowych – luksusowego elementu sarmackiego kostiumu w XVIII wieku.

Na wystawie oglądamy właśnie tę najcenniejszą część kolekcji: 13 pasów kontuszowych z persjarni polskich i francuskich (Słuck, Lipków, Chełm, Kraków, Lyon) oraz cztery tapiserie ścienne z warsztatów dawnej Flandrii (Oudenaarde, Antwerpia, Bruksela). Obie kategorie tkanin były produktami luksusowymi i w swej najbardziej kosztownej wersji – tkane z wełny, jedwabiu, złotych i srebrnych nici – dostępnymi wyłącznie ówczesnym elitom.

Zespół pasów kontuszowych wzbogacają na wystawie dwa przykłady tkanin będące egzemplifikacją niejako „drugiego życia pasa” oraz recepcji jego formy: XIX-wieczny ornat skomponowany z fragmentów pasa kontuszowego oraz makata buczacka naśladująca ornamentykę pasa. Ornat jest cennym depozytem użyczonym dzięki uprzejmości **Muzeum Diecezjalnego im. Jana Pawła II w Drohiczynie**, które szczyci się największą kolekcją tego typu tekstylnych artefaktów.

PASY KONTUSZOWE, zwane potocznie „słuckimi”, od nazwy najstynniejszej manufaktury tkackiej w Słucku, były oryginalnymi elementami męskiego ubioru narodowego w XVIII-wiecznej Polsce. Pierwsze pasy przywędrowały do nas ze Wschodu: z Indii, Persji i Turcji, skąd sprowadzali je od XVII w. ormiańscy kupcy. Około połowy XVIII w., a zwłaszcza w okresie rozbiorów, gdy strój narodowy urósł do rangi patriotycznego symbolu, zaczęły powstawać rodzime persjarnie. Zakładano je w dobrach magnackich, początkowo na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej, m.in. w Słucku, Buczaczu i Grodnie, później w Kobylkach i Lipkowie pod Warszawą, w Krakowie, a nawet w Gdańsku. Produkcja rodzimych persjarni trwała do ok. połowy XIX wieku. Pasy kontuszowe noszono na kontuszu, czyli wierzchniej sukni, przepasując nim talię wielokrotnie i wiążąc w sposób eksponujący ozdobne „głowy” zakończone frędz-

lą. Tkane z jedwabiu i złota, lśniły i zachwycały geometryczno-roślinnym ornamentem oraz subtelną kolorystyką. Bywały jedno- dwu- i czterostronne. Zróżnicowana kolorystycznie kompozycja pozwalała, po odpowiednim złożeniu, nosić je na różne okazje.

Sposób noszenia i wiązania pasa kontuszowego ilustrują na wystawie dwa całopostaciowe, olejne portrety sarmackich antenatów ze zbiorów malarstwa MZM. Rezonans literacki motywu pasa odnajdziemy natomiast w przytoczonych na ścianie zachodniej cytatach.

TAPISERIE to monumentalne, wielobarwne tkaniny dekoracyjne z przedstawieniami figuralnymi, krajobrazowo-roślinnymi bądź heraldycznymi. W polskiej terminologii tapiserie powstałe między XIV a XVI stuleciem przyjęło się nazywać arrasami, zaś te późniejsze, z XVII-XVIII wieku – gobelinami. W dawnej Polsce używano także określeń takich jak: kobierce, szpalery, opony. Tapiserie wykształciły się w chłodnym, wilgotnym klimacie północy, gdzie zastępowały freski ścienne, tak popularne na południu Europy. Służyły do dekoracji i ocieplenia wnętrz zamkowych, pałacowych bądź kościelnych.

Tkane na krosnach, jednostronne, zazwyczaj wełniano-jedwabne, czasem z dodatkiem srebrnych lub złotych nici, podejmowały tematykę historyczną, biblijną, mitologiczną, hagiograficzną. Ikonografię sceny głównej często dopowiadały i rozwijały epizody przedstawiane w szerokich, dekoracyjnych obramieniach, zwanych bordiurami. Tapiserie tkano w seriach tematycznych, na kanwie kartonów autorstwa wybitnych malarzy.

Dwie tapiserie, z czterech prezentowanych na wystawie, ilustrują wydarzenia ze Starego Testamentu. Pierwsza z nich: **Jakub z rodziną w drodze do Kanaan**, wyobraża epizod opisany w **Księdze Rodzaju** (Rdz. 31, 17-35). Biblijny Jakub, w towarzystwie obu żon, potomstwa, służby i licznych stad zwierząt opuszcza swego teścia Labana i wyrusza w podróż do ojczystego Kanaan. Druga tapiseria, nosząca tytuł **Wesele Samsona**, ilustruje epizod opisany w starotestamentowej **Księdze Sędziów** (14, 10-18). Widzimy scenerię uczyty weselnej, podczas której Samson zadaje zagadkę Filistynom; w scenie uczestniczy jego filistyńska oblubienica oraz grupa kilkunastu biesiadników. Znaczny walor dekoracyjny posiada **Werdziura krajobrazowa** (fr. *verdure* – zieleń) będąca typem gobelinowej kompozycji roślinno-krajobrazowej. Werdziury były nowością w okresie renesansu; wyrażały wzrost zainteresowania człowieka naturą. Tkanina malborska przedstawia dębowy las z widocznym w prześwicie rozległym, pierwotnym krajobrazem z fantazyjnie powykręcanyimi pniami i nagimi korzeniami drzew.

Kurator wystawy – **Ewa Witkowicz-Pałka**

Projekt plastyczny – **Maciej Bychowski**

AURUM IN PONDERE SUO / ITS WEIGHT IN GOLD

The exhibition includes a selection of the most valuable artefacts from the textile collection of the Malbork Castle Museum in Malbork. While rather modest in number (75), the historical textile collection is diverse, comprising well-nigh all textile types: large-size tapestries; carpets, wall hangings, and regular tapestries; horse tack and caparison components; and even curious liturgical parament exemplars. The oldest artefact – an embroidered chasuble orphrey – dates back to the Middle Ages; most recent ones were manufactured in the 20th century. Their histories are interspersed with textiles dated 14th through to the 19th century, including a valuable collection of modern Flemish tapestries and contouche sashes – a luxurious element of Sarmatian 18th-century costume.

The current exhibition showcases this most valuable part of the collection: thirteen contouche sashes manufactured by Polish and French tapestry workshops (Slutsk, Lipków, Chełm, Cracow, Lyon) and four wall tapestries manufactured by old Flemish workshops (Oudenaarde, Antwerp, Brussels). Both tapestry varieties were considered a luxury, in their most costly versions – of wool, silk and gold or silver thread – affordable to contemporaneous elites only.

The display of textiles from the Malbork Castle Museum collection is supplemented by a valuable deposit, example of liturgical vestments composed of contouche sashes – a chasuble on loan courtesy of the **John Paul II Diocesan Museum in Drohiczyn**, owner of an impressive collection of similar textile artefacts.

Contouche sashes were original components of men's national costume in 18th-century Poland, commonly referred to as the "*Slutsk Sash*" in reference to the most famous weaving factory in the town of Slutsk. The first sashes arrived to Poland from the East (India, Persia, and Turkey), imported by Armenian merchants from the 17th century onwards. Around mid-18th century, and especially in times of partitioning, when national attire as such rose to the rank of a patriotic symbol, the first domestic tapestry workshops specialising in manufacturing contouche sashes began opening on magnate estates, initially along Poland's eastern borders, i.a. in Slutsk, Buchach, and Grodno, later also in Kobyłki and Lipków near Warsaw, Cracow, and even Gdańsk. Domestic tapestry workshops remained in operation until approximately mid-19th century. The sash would be worn over the contouche (over-garment), wrapped several times around the waist, and tied in a manner exposing the decorative tasselled "*heads*". Woven of silk and gold thread, contouche sashes shimmered and dazzled with their rectilinear-and-floral ornamentation and subtle colouring. They were offered in single-, double-, and four-sided varieties. Their colour-diverse composition allowed them to be folded in assorted ways and worn on different occasions.

Tapestries are monumental, colourfully woven ornamental textiles, with figural, landscape-and-floral, or heraldic renderings. In Polish terminology, tapestries manufactured over the period of the 14th until the 16th century were usually referred to as "*arrases*"; those of the period between the 17th and 19th century – "*gobelins*". Other terms were also used in histor-

ical Poland to describe textiles: *kobierzec, szpaler, opona* (carpet, row, coltre). Tapestries evolved in the cold and humid climate of Northern Europe, replacing frescoes (well-liked in the south of Europe); their purpose was to embellish and offer warmth to castle, palace, and church interiors. They were woven single-sidedly on looms, usually in wool and silk, sometimes with the use of gold or silver thread, their themes historical, biblical, mythological and hagiographic. Main scene iconography would frequently be expanded and developed to include episodes portrayed in broad ornamental rims referred to as borders. Tapestries were woven in themed series, to cardboard patterns delivered by prominent painters and graphic artists.

Two of the four tapestries shown at the exhibition illustrate Old Testament events. One, ***Jacob and his Family on the Way to Canaan*** tapestry, depicts an episode described in ***Genesis*** (31, 17-35). Accompanied by his two wives, children, servants, and large flocks of animals, the biblical Jacob has left his father-in-law to returned to his homeland of Canaan. The other – titled ***Samson's Wedding*** – depicts an episode described in the Old Testament ***Book of Judges*** (14, 10-18). In a wedding feast scene, Samson asks a riddle of the Philistines; his Philistine bride and a group of around a dozen guests are present as well. Considerable decorative value is represented by the ***Landscape Verdure*** (from the Old French for *greenness*, or *greenery*), a type of floral-and-landscape tapestry composition. Verdure tapestries were a novelty in the Renaissance, expressing increased human interest in nature. The tapestry in Malbork depicts an oaken forest with a vast primeval forest in the clearance, tree trunks whimsically entwined, roots exposed.

Exhibition curator: **Ewa Witkowicz-Pałka**

Visual design by: **Maciej Bychowski**